

JACQUELYN N ZITA

Feminism och vetenskapsteori – en kritisk granskning

*Vilka frågor bör den feministiska
vetenskapsteorin fokusera för att inte den
politiska dimensionen ska gå förlorad?
I Jacquelyn Zitas kritiska granskning av Sandra Hardings
bok *The Science Question in Feminism*, ställs
bl a frågan om hur långt vi är tvungna att accep-
tera relativism och instabilitet i analytiska kategorier
i stället för teoretisk precisering.*

När vi började teoretisera kring våra erfarenheter under den nya kvinnorörelsen för bara ett femtontal år sedan, visste vi att det skulle bli en svår om än spännande uppgift. Men jag betvivlar att vi ens i våra vildaste fantasier kunde föreställa oss att vi skulle bli tvungna att återuppfinna både vetenskapen och själva teoribildningen för att göra kvinnors erfarenheter begripliga.¹

Det har varit en svår uppgift att arbeta med feministisk kunskapsteori och vetenskapsfilosofi under de senaste femton åren. Den feministiska forskningen tycks ha väckt fler och fler frågor tills det blivit nödvändigt att ifrågasätta allting. Sandra Hardings text *The Science Question in Feminism*² fångar både kraften och utmattningen i denna process. I början av 1970-talet dök det plötsligt upp artiklar, konferensrapporter och diskussioner som utlöstes av upptäckten att kvinnorna saknades i vetenskapen, både som praktiska utövare och som riktigt uppfattade studieobjekt. »Kvinnofrågan» inom vetenskapen – varför det inte finns fler kvinnliga forskare – utvecklades så småningom till »vetenskapsfrågan» inom feminismen. Den ursprungliga reformistiska kritiken av vetenskapens vana att utesluta kvinnor blev till ett nytt radikalt ifrågasättande av vetenskapens grund och dess forskningsmetoder.

Medan kritikerna av »kvinnofrågan» inom vetenskapen fortfarande föreställer sig att det är möjligt att rädda och reformera vårt vetenskapliga projekt, hyser vetenskapsfrågekritiken tvivel om att det går att hitta något som är moraliskt och politiskt värt att rädda eller reformera i den vetenskapliga världsåskådningen, i dess bakomliggande kunskapsteori eller den praxis som dessa legitimerar.³

Harding tillhandahåller en historisk rekonstruktion av den aktuella feministiska vetenskapskritiken, när den avsvär sig lojaliteten mot den traditionella empirismen och till synes splittras i en postmodernistisk dialektiks spänningar och tvetydigheter. Harding beskriver historien på detta sätt och man finner i beskrivningen spår av ett starkt engagemang för de båda »föräldradiskurserna», marxismen och den nyfreudianska psykoanalysen, samt »den nyfödde sonen», postmodernismen. Därmed inte sagt att feminister måste börja utan lånade antaganden. Men jag tror att Hardings användning av detta begreppsbagage i viss utsträckning har begränsat och skadat hennes teoribildning kring genus och feministisk pluralism – allvarliga brister i en annars storartad historisk och filosofisk analys. Jag kommer längre fram att återvända till denna kritik.

Hardings vetenskapshistoria

Styrkan i Hardings arbete ligger i att hon understryker att den feministiska vetenskapskritiken är en kollektiv, om än differentierad, ansträngning att återberätta vetenskapens historia ur ett feministiskt perspektiv. I denna vetenskapshistoria finner man vittnesbörd om genusstratifiering i alla aspekter av det vetenskapliga företaget (s 35). För att uppfatta vetenskapen på ett sådant sätt krävs det, som Harding säger, att man förkastar den logiska empirismens dogmer. Att vi förkastar dess påstående om att motiveringen för den vetenskapliga teorin skiljer sig från dess historiska och sociala upptäcktssammanhang samt att den ideala vetenskapliga metoden har en skyddande glaskupa som gör den oemottaglig för genus-, ras-, klass- och kulturintressen.

Vetenskapens historia betraktas som en redogörelse för den forskning som på ett riktigt (och ibland felaktigt) sätt använder en metod som, om man följer den korrekt, frambringar vederhäftig kunskap. Denna vetenskapshistoria, historien om triumfer och misstag, förklarar misstag som resultat av störningar på den ideala metodens empiriska väg. Metodens rättesnören om observatörens opartiskhet och objektivitet betraktas som heliga; misstagen får skrivas på partiskhetens, subjektivitetens, okunighetens, det odisciplinerade tänkandets och den frånvarande teknologins konto. Vetenskapens mål är att avlägsna dessa skadliga inflytanden från metodbyggnaden och se till att sanning av högsta kvalitet uppnås genom en sträng tillämpning av metoden. Av denna uppfattning följer att fysiken och matematisk-logiska metoder ses som mönster för mänskligt kunskaps-sökande.

Harding kräver en radikal omvandling av den traditionella vetenskapssynen: »för att revolutionera naturvetenskapen krävs det att vi fördjupar vår förståelse av de komplicerade relationerna mellan de olika sätt på vilka vetenskap könsbestäms, liksom att vi på ett mer genomgripande sätt överger empirismens dogmer» (s 56).⁴

Denna omvandling bringar i dager de genusstyrda intressen som genomsyrar upptäcktssammanhangen och den androcentrism som underförstås vid valet av fysik som mönstervetenskap. Vidare visar den på det vetenskapliga arbetets könssegregering och den vetenskapliga praktikens sociala natur.

Den feministiska vetenskapskritiken påstår inte bara att den vetenskapliga metoden är kulturbunden utan också att den är en manlig skapelse och som sådan partisk och förvanskad. Det är uppenbart att denna insikt inte öppet välkomnas inom den vetenskapliga praktikens område, eftersom det är metoden själv och dess tillämpningsregler som här står på spel. Dessa kan inte längre skyddas av tesen om transcendent oemottaglighet. Man får därför räkna med motstånd mot den feministiska kritiken, sådan Harding skildrar den, men våldsamheten i detta motstånd har ändå överraskat många.

Harding ger oss en tvåskiktad redogörelse för den feministiska vetenskapskritiken: dels följer hon den intellektuella utvecklingen av den feministiska vetenskapskritiken och dels frågar hon vilka historiska och materiella villkor som gör denna feministiska teoribildning möjlig. Den senare frågan tvingar den feministiska metoden till ett ögonblick av historisk eftertanke, vilket kräver att metodens utövare blir medvetna om de historiska villkor som möjliggör deras arbete. Den nya feministiska vetenskapskritiken har sitt ursprung i samma materiella villkor som den feministiska rörelsen i allmänhet, menar Harding, men präglas dessutom av vissa specifika historiska förhållanden. Dessa utgörs bl a av ett ökat antal kvinnliga forskare, forskningens alienation i det moderna samhället, en allmän känsla av förvanskning av vetenskapens mål på universiteten. Slutligen pågår, parallellt med utvecklingen av den feministiska vetenskapskritiken, kvinnornas ansträngningar att återerövra sina jag och sina kroppar, arbete och betydelse. Således blir både den undersökta vetenskapliga metoden och den feministiska vetenskapskritiken som används för detta, reflexiva

företag. Hardings krav på teoretisk reflexivitet är djupgående och grundas i sin tur på en genomgripande materialistisk historiesyn.

Den samhällsvetenskapliga modellen

Ett tema som löper genom hela Hardings arbete är hennes unika omvändning av den logiska empirismens tes om en enhetsvetenskap. Enligt denna tes skall fysiken betraktas som mönster för alla vetenskaper och placeras i ena änden av det kontinuum som går från de hårda och därför bättre naturvetenskaperna till de mjuka och därför mindre utvecklade eller mer subjektiva samhällsvetenskaperna. Tesen innebär att de mjukare systervetenskaperna bör försöka efterlikna den verkliga vetenskapens metoder för att bli mer trovärdiga och objektiva. Harding däremot hävdar att vi skall vända upp och ner på denna tankegång. Istället ska vi ta samhällsvetenskaperna som mönster för det vetenskapliga arbetet och överge myten om vetenskapens åtskillnad från samhället. Enligt Harding har den feministiska kritiken av samhällsvetenskaperna relevans för fysiken, matematiken och logiken, eftersom det varken finns vetenskapliga undantag eller socialt opåverkade praktiker. Samma analytiska kategorier – exempelvis genus, ras och klass – kan användas för att förstå vetenskapen och samhället. Hardings argument kan te sig kontroversiella men hennes strategi, att fördriva fysiken från dess mönsterbildande position inom den vetenskapliga praktiken, är en genomtänkt reaktion på den svåra frågan om hur den feministiska vetenskapskritiken bör förhålla sig till naturvetenskapen.

Feministisk vetenskapskritik

Mycket av innehållet i *The Science Question in Feminism* är förvisso deskriptivt. Harding ger en överblick över stora delar av den feministiska vetenskapskritikens terräng, men hon kategoriserar dessutom detta material på ett unikt sätt. Hon indelar sin analys av den feministiska veten-

skapskritiken i tre olika stadier: *feministisk empirism*, *feministisk ståndpunktsteori* och *feministisk postmodernism*. Hennes behandling av dessa aktuella teoretiska utvecklingslinjer är på ett riktigt sätt dialektisk. Varje stadium uppfattas både som positivt och negativt i sitt framåtskridande, som historiskt och materiellt grundat på föregående stadium och som ett upphävande av begränsningarna i ett tidigare stadium. Denna feministiska medvetandeprocess drivs både av motsägelser och paradoxens inre krafter och av sina möjligheters yttre materiella villkor.

I Feministisk empirism

Enligt Harding är den feministiska empirismens mål att befria vetenskapen från dess androcentriska fördomar och rädda metoden från manliga övergrepp. Det är »dålig vetenskap» och inte »gängse vetenskap» som är problemet. De lösningar som utvecklas försöker korrigera genom att neutralisera vetenskapens deskriptiva språk, förändra dess urval av vetenskapliga problem, rekonstruera vad som räknas som vetenskapliga bevis, ge experimenten ny utformning, införa kvinnor som undersökningsobjekt etc. Verklig vetenskap ska, enligt denna kritik, vara ren vetenskap, en vetenskap som inte förfalskats av androcentriska fördomar eller förvanskande intressen. Som kritisk strategi förblir den i säkerhet i sitt tempel, än en gång frälst från mänskliga förvillelser.

Detta betraktelsesätt har en inbyggd motsägelse. Det hämtar, som Harding påpekar, stöd från antagandet att användningen av den vetenskapliga metoden inte påverkas av forskarens könsidentitet samtidigt som forskarens könsidentitet anses ha avgörande betydelse. Kvinnor som grupp tycks ge en annan och mer tillförlitlig inriktning åt vad som hittills uppfattats som ett »objektivt och värdeneutralt» företag. Mot bakgrund av den traditionella empirismens antaganden är det verkligen en paradox att hävda att kvinnovetenskap kan vara en bättre vetenskap. Enligt Hardings skildring ligger betydelsen av den feminis-

tiska empirismen – den feministiska kritikkens första stadium – i dess egen omöjlighet. Det som framstår som en inre motsägelser i den egna teoribildningen leder till ett ifrågasättande av själva den vetenskapliga metoden:

Den feministiska empirismen ifrågasätter tre besläktade och oförenliga antaganden i den traditionella empirismen. För det första ifrågasätter den antagandet att observatörens sociala identitet är irrelevant för forskningsresultatens »förräfflighet» och hävdar att vetenskapens androcentrism är högst påtaglig och skadlig, och att dess tydligaste ursprung finns i urvalet av vetenskapliga problem. /.../ För det andra ifrågasätter den feministiska empirismen förmågan hos vetenskapens metodologiska och sociologiska normer att eliminera androcentriska fördomar; normerna framstår själva som födomsfulla såtillvida som de har varit oförmögna att upptäcka androcentrismen. För det tredje ifrågasätter den tron att vetenskapen måste skyddas mot politiken. Den hävdar att en *viss* politik – politiken hos rörelser som strävar efter frigörande social förändring – kan öka vetenskapens objektivitet.⁵

II Feministiska ståndpunktsteorier

Den traditionella empiristiska synen utgår från att den vetenskapliga metoden är neutral i förhållande till sina utövers sociala identitet, i stånd att själv korrigera eventuella fördomar genom en sträng tillämpning samt vara obesmittad och opåverkad av politiska eller moraliska värderingar. Eftersom den feministiska empirismen som kunskapsstrategi inte kan både undergräva och stödja denna traditionella föreställning om vetenskaplig metod har det utvecklats feministiska ståndpunktsteorier, som tycks vara förenliga med den feministiska empirismens upptäckter. De feministiska ståndpunktsteorierna grundar sig på antagandet att forskarens könsidentitet faktiskt har betydelse, att det finns en skillnad mellan könen som gör att kvinnor kan framföra en mer djupgående kritik av den existerande vetenskapliga metoden och samtidigt utveckla en annorlunda vetenskaplig praktik.

Hardings beskrivning och analys av oli-

ka feministiska ståndpunktsteorier, som utvecklats av Hilary Rose (1983), Nancy Hartsock (1983, 1984), Jane Flax (1978) och Dorothy Smith (1974, 1979), är något kortfattad men trogen denna tidiga teoretiska forsknings preliminära och fragmentariska natur. I likhet med de antaganden som görs i Marx' (1964, 1970), Sohn-Rethels (1978) och Lukács' (1971) kunskapsteorier ger de feministiska ståndpunktsteorierna ett speciellt kunskapsmässigt privilegium åt de förtrycktas perspektiv. Här utgörs de förtryckta av *kvinnor som könskategori* och/eller *kvinnor som politisk kategori*, medan det hos Marx, Sohn-Rethel och Lukács är fråga om proletariatet och/eller arbetarklassens medvetande. De feministiska ståndpunktsteoretikerna påstår att kvinnor som förtryckt grupp kan se och förstå verkligheten på ett riktigare sätt eller med mindre förvanskning än det manliga privilegiets väktare. En liknande distinktion som mellan »klass i sig» och »klass för sig», förekommer hos feministiska teoretiker. Denna distinktion yttrar sig som en spänning mellan dem som anser att kvinnor har förmåga att se och förstå den sociala världen på ett riktigare sätt än män, och dem som dessutom menar att kvinnor *som feminister* efter »politisering» eller »medvetandehöjning» kan se och förstå den sociala verkligheten ännu klarare. Med den senare inställningen inarbetas uppenbarligen explicita politiska värderingar i den vetenskapliga praktikens kärna, återigen i kontrast till den traditionella vetenskapliga empirismens förmenta »värdeneutralitet». Den feministiska vetenskapen är således ett politiskt engagerat företag, en forskarflygel i en politisk rörelses tjänst.

För att kunna konstruera en feministisk ståndpunktsteori måste man analysera vad det är hos kvinnor som grupp, som kan ligga till grund för detta speciella kunskapsmässiga privilegium, och hur en feministisk »politisering» kan leda till större behärskning av den sociala verkligheten. Även om Harding och de ståndpunktsteoretiker hon analyserar inte har fäst tillräcklig vikt vid detta andra problem – vad jag kallar »den feministiska vetenskapsfrågan

inom feminismen» – lokaliserar hon på ett riktigt sätt två positioner från vilka man ofta hämtar stöd åt feministiska ståndpunktsteorier: de formella eller generella kännetecknen för kvinnors sociala arbete (Rose, Hartsock och Smith) och/eller kvinnors könsspecifika identitetsutveckling (Flax, Keller). Teoretiker som arbetar utifrån det första perspektivet hävdar att kvinnoarbetet, särskilt det hem-, känslö- och reproduktionsarbete som utförs i den privata sfären, ger kvinnor en helt annan syn på den sociala verkligheten. Detta innefattar ett annat sätt att förhålla sig till sig själv, till andra och till naturen, de avgörande formella beståndsdelarna i kunskapssökandet. Det andra betraktelsesättet, som lånar mycket från Chodorows objektrelationsteori, anser att det som utmärker kvinnor som grupp är delaktigheten i en könsidentitet som skiljer sig från männens. Detta ger en formell struktur åt en annan vetenskapsmodell. Båda betraktelsesätten är oförenliga med tanken att biologin är den bestämmande faktorn i formandet av könsidentiteten och båda bygger på den orubbliga kategorin *arbetsdelning*. Kvinnornas infogande i den sociala arbetsdelningen betraktas som det avgörande, vilket i sin tur möjliggör de feministiska ståndpunktsteorierna.

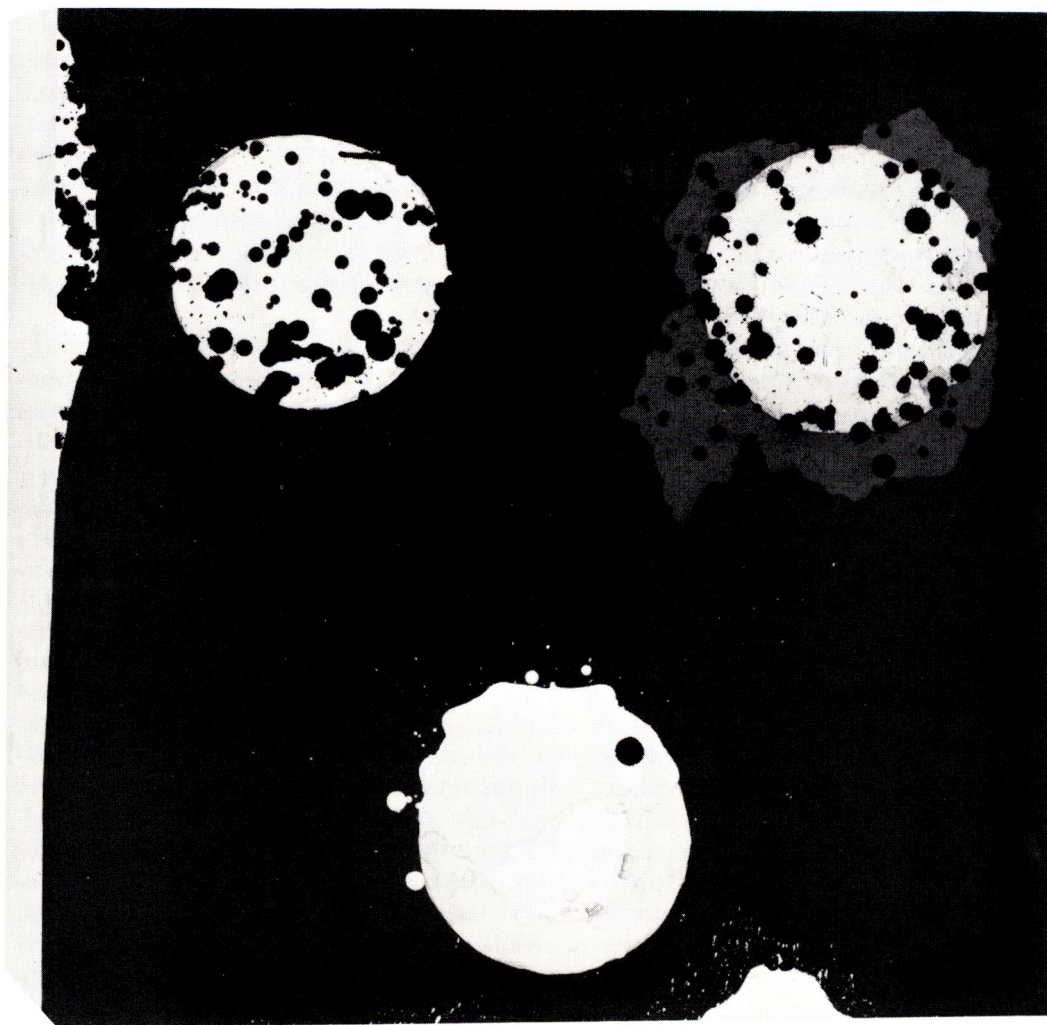
Det som överraskar i Hardings rekonstruktion av de feministiska ståndpunktsteorierna är att hon utelämnar många radikalfeministiska arbeten. Catherine McKinnon (1982), vars arbete hänför sig till en annan ståndpunktsartikulation, förvisas till en fotnot och beskrivs hårdtaget som offerdogmatiker. Marilyn Fryes (1983) och Jeffner Allens (1986) suggestiva och provocativa verk inom vad som kallas lesbisk kunskapsteori nämns inte ens. Adrienne Richs (1980), vid det här laget klassiska bidrag till genus- och könskonstruktionismens teorier, diskuteras inte heller. Kvinnors placering utanför den androcentriska diskursen, en ståndpunkt som utvecklats av franska feminister (Marks 1980, Irigary 1985), berörs bara i förbigående. Detta nedtystande av feministisk teoribildning som faller utanför den nyfreud-

ianska/socialistiska feminismens förklaringar av genus, är problematiskt i Hardings arbete. Det undertrycker en viktig komponent i den samtida feministiska dialogen och har en djupgående inverkan på Hardings eget teoretiserande kring genus. Därmed återkommer vi till den feministiska vetenskapsfrågan inom feminismen, det vill säga frågan om vad för slags feminism som bör präglade ett arbete som Hardings.

Genusanalys

Det rör sig om ett viktigt stridsområde som verkligen är av central betydelse för Hardings analys: hur är den teori om genus beskaffad som bäst främjar feministiskt arbete? Harding hävdar helt riktigt att vi måste betrakta genus som en analytisk kategori, genom vilken sociala erfarenheter och social arbetsdelning organiseras, och inte bara som ett empiriskt kännetecken för individer i en given kulturell miljö. Harding kritiserar vad hon ser som begränsade eller otillräckliga beskrivningar, vilka inte erkänner att genus konstrueras socialt eller att det råder asymmetriska maktrelationer mellan de manliga och kvinnliga sfärerna (s 54-55). En adekvat teori om genus måste enligt Harding, betrakta tre centrala aspekter av kvinnors och mäns sociala könskonstruktion:

Ett genusstrukturerat liv skapas genom tre skilda processer: det är resultatet av att man fäster dualistiska genusbaserade metaforer vid olika varseblivna dikotomier som sällan har något att göra med könsskillnader; det är konsekvensen av att man hänvisar till dessa genusdualismer när man organiserar social verksamhet och av att nödvändiga sociala verksamheter delas mellan olika grupper av människor; det är formen av socialt konstruerad individuell identitet som bara ofullständigt korrelerar med »verkligheten» eller upplevelsen av könsskillnader. Jag kommer att hänvisa till dessa tre genusaspekter som *genussymbolism* (eller, för att låna en term från antropologin, »genustotemism»), *genusstruktur* (eller arbetsdelning efter genus) och *individuellt genus*. Referenterna till alla tre innebörderna av manlighet och kvinnlighet är olika från kultur till kultur, även om de tre genusfor-

Eva Löfdahl, akrylfärg på trälåda, 64x64x22 cm, 1987. Foto: Wirström/Ekblom.

merna är relaterade till varandra inom varje särskild kultur.⁶

Även om denna tredelade analys av genus är framåtsyftande och uppenbarligen mer adekvat än enfaktorsförklaringar, så bygger den på chodorowska och socialistisk-feministiska förutsättningar. Den kombinerar den socialistiska feminismens arbetsdelningstes med Chodorows teori om könsidentitetsutveckling och tillfogar genus-symbolismens överbestämmande faktorer. Dessa teoribildningar artikulerar de variabler som, enligt Harding, är relevanta för genuskonstruktionens komplicerade sociokulturella och personliga aspekter. Det som påtagligt saknas i denna analys är varje känsla för andra tvång som har den klaraste kopplingen till våld och sexuella övergrepp riktade mot kvinnor. Jag skulle råda Harding att ta en närmare titt på den sociala konstruktionen av begreppet kvinna i dess specificitet, eftersom det kanske skulle avslöja kvinnornas sexualisering och underordning som en djupare infrastruktur (Haug 1987). Harding uppmärksammar genuskonstruktionens asymmetri, men det räcker inte. Inte heller räcker förklaringskategorierna i de socialistisk-feministiska/nyfreudianska/kulturalistiska teorierna om genus.

Sexualitet

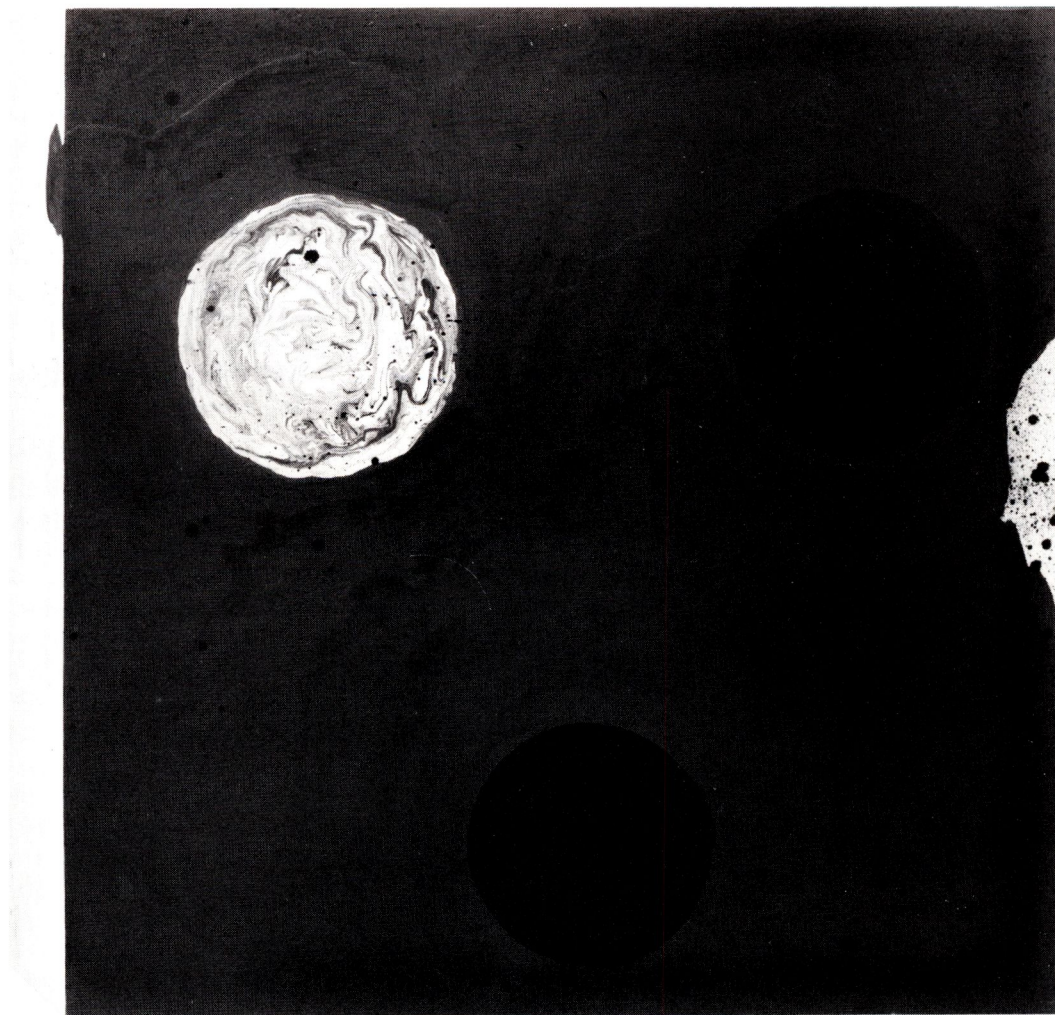
Det finns ett alternativ till Hardings förståelse av köns-/genussystemet. Denna alternativa ståndpunkt omfattar Hardings tre genusaspekter – könsmässig arbetsdelning, moderscentrerad barnuppfostran och symboliska/ideologiska bestämningar – men den inrymmer också, vilket kanske är viktigare, erotikens könsmässiga uppdelning som en lika betydelsefull kategori. En materialistisk analys av sexualiteten är kopplad till den maktspridning som formas av den tvångsmässiga heterosexuallitetens institution, selektiv eugenik och påtvingat barnafödande, manlig tillägnelse av reproduktionen, bruket av sexuellt våld och sexuell sadism etc. Man frågar sig var

någonstans i Hardings analys genusspecifika kränkningar som våldtäkt, incest, misshandel och sexuella trakasserier passar in. Dessa faktorer nämns knappast i boken. Ingår inte de på något sätt i genuskonstruktionen? Jag fruktar att detta utelämnande av en viktig komponent i köns-/genussystemet är ytterligare ett exempel på hur teori utelämnar många kvinnors erfarenheter.

Detta begränsar Hardings resonemang kring genus. Man får i Hardings trefaktorsmodell ingen riktig uppfattning om genus som analytisk och empirisk kategori. Genus måste också ses som resultatet av en obehaglig maktutveckling i det sexuella våldets och den sexuella praktikens koder. Det är lika mycket en del av det våld som statsapparaterna (rätten, universiteten etc) använder för att »skapa» kön och könsskillnader som en del av maktens lokalisering i konkreta otuktshandlingar, kärleksförhållanden och beröringar. Analyser av genus grundade på Chodorows arbete, förflyttar felaktigt hela köns-/genussystemets kraftfält till den heterosexuella medelklassfamiljen och dess drama. Socialist-feministiska analyser grundade på arbetets könsmässiga uppdelning fördunklar ofta erotikens könsmässiga uppdelning. Kulturanalyser av symboliska genussystem låter ofta bli att undersöka hur ideologier inverkar på kroppen och dess infogande i en dominanskultur. Man rättar inte till misstagen genom att tvinga fram ett olyckligt *ménage à trois* mellan dessa tre teoretiska förhållningssätt. Hardings fråga – vad konstituerar en adekvat teori om genus? – är central, men hennes egna analyskategorier behöver utvecklas.

III Postmodernistisk feminism

Det tredje stadiet i Hardings rekonstruktion av den feministiska vetenskapskritiken är det mest provokativa och upplysande i hennes analys. Det föranleds av den moderna dialogen mellan kvinnor som kräver erkännande av skillnader och en dekonstruktion av de pseudogenerella termerna »feminism» och »kvinna», vilka omfattar

Eva Löfdahl, akrylfärg på trälåda, 64x64x22 cm, 1987. Foto: Wirström/Ekblom.

skiftande och ofta antagonistiska intressen hos de verkliga kvinnor, som med mångfaldiga identiteter engagerar sig i befrielsekampen. Dialogen mellan kvinnor av olika klasser, raser, nationaliteter och sexuella tillhörigheter har gjort det nödvändigt att frångå det enkla systerskapets mytologi och det pseudogenerella kvinnobegrepp som grundar sig på en vit, västerländsk, heterosexuell och medelklastillhörig idealtyp. Den feministiska vägen till »postmodernism» – den aktuella olusten över att ha förlorat ett enande »subjekt» som utgör centrum i den hegemoniska diskursen – har en unik utgångspunkt. Frågan är hur feminismen kommer in i en sådan diskurs.

Harding presenterar föreställningen om postmodernistisk feminism genom en kritik av det kunskapsmässiga privilegium som tillskrivs de feministiska ståndpunktsteorierna. De bevis hon lägger fram är en slående parallell mellan den feministiska kritiken av den vita, manliga, västerländska vetenskapen och den vetenskapskritik som utvecklats av radikala afrikanska filosofer.⁷

Både västerländska feministiska och afrikanistiska världsåskådningar syftar till att minska klyftan mellan jaget och fenomenvärlden, skapa harmoni mellan den mänskliga och den naturliga världen, framställa det vetande subjektet som en person med social identitet och införliva känslorna med vetandet. Av detta drar Harding slutsatsen att det inte är kvinnors och mäns specifika genus som sådana som gör den feministiska kunskapsteorin möjlig, utan förtryckets sociala och historiska villkor: yttre kännetecken som delas av på olika sätt förtryckta grupper. Detta förklarar i sin tur överlappningen i etik och kunskapsteori mellan feministiska och afrikanistiska filosofier. Förtryckta grupper utvecklar vad Harding kallar »kontrastscheman», som är nyttiga vid identifieringen av det västerländska kunskapssökandets antiemancipatoriska aspekter och som historiskt bestäms av förtryckets och befrielseens dialektik. Genom denna egendomliga vändning i sin analys undergräver hon det exklusiva kunskapsmässiga privilegiet

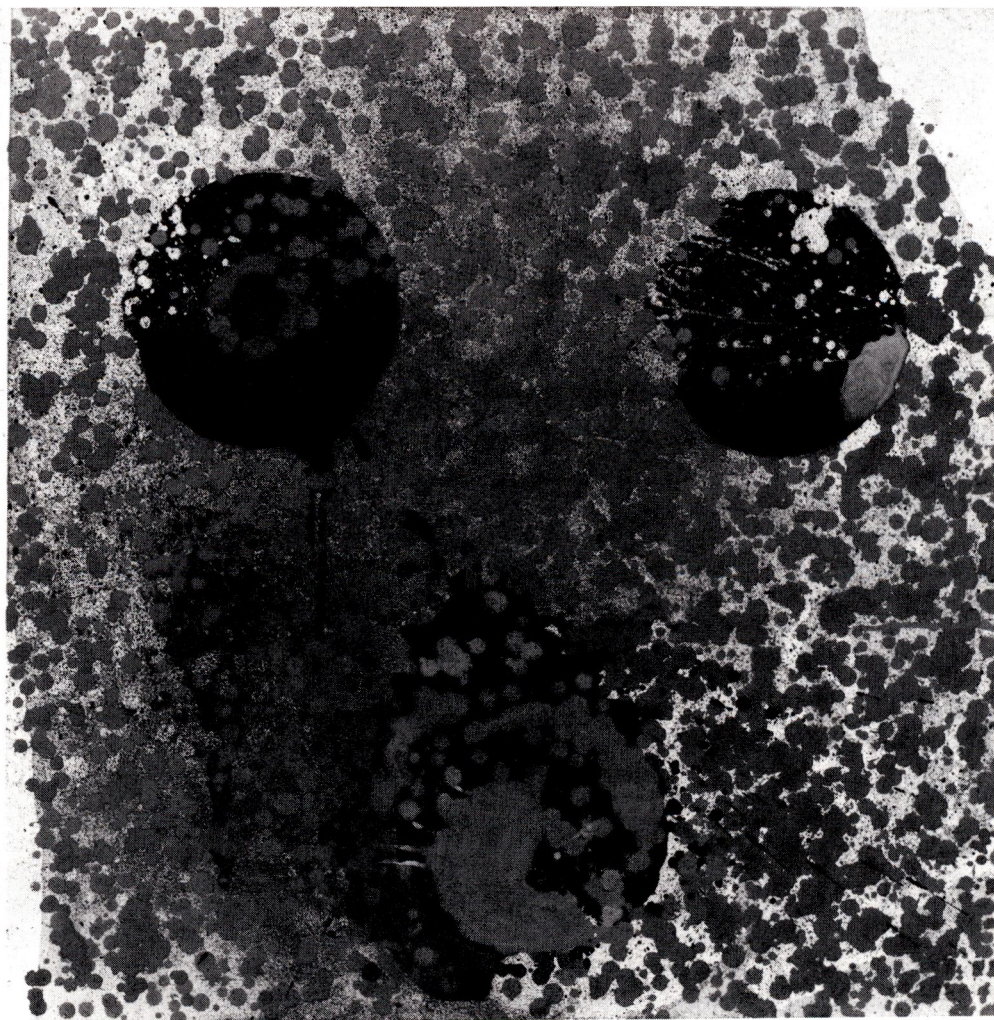
hos de feministiska ståndpunktsteoriernas kunskapsteori och etik:

Eftersom kvinnor i vår kultur vanligen har en vårdnadsetik i stället för rättighetsetik, begrepps- liggörs detta som kvinnligt. Som vi alla vet är korrelation den mest tillförlitliga formen av förklaring. Om män av afrikansk härstamning också tenderar till en vårdnadsetik i stället för rättighetsetik måste vi se bortom västerländska kvinnors sociala erfarenheter för att identifiera de sociala villkor som producerar en sådan etik. Vår egen genustotemism döljer ursprunget till de genusedikotomier som vi observerar.⁸

Jag tycker inte att Harding någonsin återhämtar sig från denna intellektuella piruett. Hennes fortsatta utforskning av den feministiska vetenskapskritikens framtid förlorar skärpan och blir försiktigare, inte på grund av brister hos författaren utan därför att hon skriver om nutidens feministiska teoribildning och inte om det förflutnas. Hardings lösning på den västerländska feministens etnocentrism, rasism och genussymbolism är att göra en omdefiniering och placera den feministiska diskursen som en bland många, delvis sammanfallande och ibland mot varandra stridande, postmodernistiska diskurser. Som Harding låter förstå har de feministiska ståndpunktsteoriernas program fortfarande teoretiska förpliktelser i förhållande till en fiktiv modernistisk föreställning om det essentiella och i förhållande till en enhetspolitik. De utgår från något som alla kvinnor har gemensamt och som utgör basen för en enhet av feministisk ståndpunkt och politik. Den radikala postmodernismen undergräver dessa kvinnopolitiska förpliktelser och får oss att omfatta våra jag som delar av en helhet av brustna identiteter. Den undergräver också idén om solidaritet mellan olika förtryckta grupper och vår kunskap om den sociala verkligheten som »den feministiska forskningens permanenta partiskhet» (s 193-194).

Postmodernismens potential

Det är flera problem förknippade med Hardings inträde i postmodernismens dis-

Eva Löfdahl, akrylfärg på trälåda, 64x64x22 cm, 1987. Foto: Wirström/Ekblom.

kurs. Först och främst vill hon egentligen inte befinna sig där. Postmodernismens intellektuella lockelse antar formen av en skenbar ömsesidighet mellan kulturellt skiljaktiga grupper, men den tar inte hänsyn till de strukturella dominansrelationerna. Vi har inte råd att ge upp de feministiska ståndpunktsteoriernas projekt. Men vi bör också, påpekar Harding, »lära oss att leva med» spänningarna i postmodernismens »permanenta partiskhet» (s 195). Min fråga till Harding är varför vi måste leva med detta när vi i stället kan kräva en förfining i vår teoretisering av genus och sexualitet, inklusive de skiljaktigheter, komplikationer och motsättningar som ingår i kvinnors erfarenheter. Postmodernismen, en i stort sett manlig uppfinning, motverkar den feministiska och den socialistiska kampen genom att beröva dem fotfästet (Haug 1987, s 15).

Hardings tillflykt till postmodernismen är problematisk på två olika sätt. För det första inför hon postmodernistiska tendenser i den feministiska teoribildningen genom begreppet »brusten identitet», exemplifierat av svarta, lesbiska arbetarklasskvinnor som utmanar feminismens teoretiska ortodoxi. Begreppet »brusten identitet» är olyckligt valt eftersom det har en något nedsättande klang och antyder att det finns andra identiteter som inte är »brustna», som är obrutna och hela. Detta är dock inte Hardings mening, eftersom den tidigare feministiska teoribildningens pseudogenerella »kvinna» inte har någon betydelse av helt eller obrutet, utom på ett missvisande sätt. För det andra underlåter Harding, genom att förskjuta sin analys från den feministiska empirismen till feministiska ståndpunktsteorier och slutligen till postmodernismens mångidentitetspolitik, att undersöka de klassmässiga, ras-mässiga och nationalistiska sammanhang inom vilka den feministiska vetenskapskritikens två första stadier utvecklades. Sett ur en västerländsk, vit, akademisk medelklass-synvinkel »bröts» den enhet på vilken de två första stadierna vilade genom framväxten av en mångidentitetspolitik inom kvinnorörelsen. Men att berätta historien som

om någon enhet hade brutits, är att berätta den utifrån den klass och ras av kvinnor som upplevde detta som en förlust. Hardings intresse för en reflexivitet är här mindre påfallande, eftersom läsaren skulle vilja veta vad som gjorde detta vilseledande feministiska tänkande möjligt. Hardings uppslutning på den kritiska, tolkande traditionens sida (s 33) blir otillräcklig. Hennes romantiska mystifiering av hantverksarbetet och handens, intellektets och hjärtats förening i kvinnans arbete såsom en förutsättning för feministisk teoretisering om vetenskap, är något förvillande i detta avseende.

Faran med relativism

Texten tycks sluta med ett flertal spekulativa och suggestiva idéer som bestämmer dagordningen för den radikala feminismens kunskapsteoretiska forskning. Vart man sedan skall gå är en svår fråga. Harding avväjjer den överhängande fara för relativism som postmodernismen för med sig genom att hänvisa till partipolitiska värden som »objektivitetsförstärkande värderingar» – förutsättningar för och beståndsdelar i en objektivitet (s 249). Vad detta egentligen innebär är inte klart. Vilka specifika värderingar bör man omfatta? Vilken feminism bör man använda? Hur kommer dessa värderingar in i teoribildning och experimentutformning? Harding hävdar vidare att vi skall omfatta en ny norm för adekvat teoretisering, en som föreskriver trohet mot vissa parametrar för dissonans inom och mellan olika förtryckta gruppers diskurser (s 246). Detta är en fängslande idé, men när denna dissonans för vissa låter som antagonism och motsättningar, så äventyras den feministiska teoribildningen. I stället förefaller skenbar solidaritet och opportunism ligga nära. Vad får det för betydelse när man som teoretiskt kriterium använder dissonans i stället för konsistens och enkelhet? Slutligen argumenterar Harding för de splittrade identiteternas företräde, »men bara för de sunda identiteter som byggs på en fast och

ickedefensiv kärnidentitet, och bara inom en enad opposition, en solidaritet riktad mot de kulturellt dominerande krafter som strävar efter enighet» (s 249). Man måste fråga sig vad detta betyder. Är en person med en sund, ickedefensiv, splitt-rad identitet en som är villig att arbeta med privilegierade kvinnor eller finns det något annat kriterium? Uppenbarligen kämpar Harding här för att finna de rätta orden på samma sätt som den feministiska kunskapsteorin som kommit till ett nytt stadium av problemsökande.

Dessa spekulativa abstraktioner som knyter ihop textens lösa ändar anger dock en djupare problematik. Även om Harding hela boken igenom kategoriskt hävdar att hon inte försöker eliminera den systematiska forskningen utan enbart vill utrota androcentrismen (s 10), är det ofta svårt att se hur dessa avslutande abstraktioner egentligen förhåller sig till vetenskaplig verksamhet. Hur skapar man de villkor som krävs för intersubjektiv bekräftelse av feministisk ståndpunktsteori eller för postmodernismens intersubjektiva, om än partiska, bekräftelse? Vilket förhållande skall råda mellan de kulturellt skiljaktiga gruppernas representanter och det vetenskaps-samfund som verkligen utför det vetenskapliga arbetet? Feministiska vetenskaps-filosofier gör, enligt min mening, ett misstag när de återskapar den klyfta som det patriarkaliska filosofiska arbetet åstadkommit mellan vetenskapsfilosofin och vetenskapens utövare. Vi har inte längre råd med detta, precis som vi inte längre har råd att helt låta oss omfattas av postmodernismens »oskyldiga» drömmande.

Slutligen tycker jag att Harding förblir ganska ambivalent när det gäller vilka delar av de feministiska ståndpunktsteorierna som är värda att rädda. Hon ifrågasätter exempelvis både objektrelationsteorins psykologiska antaganden som grund för feministisk ståndpunktsteori (s 185) och använder dem i sin slutkommentarer om androcentrismen i vetenskapen (s 238). Om den feministiska ståndpunktsteorin bara utgör ett kontrastschema bland många andra kan vi förlora vår privilegie-

rade, om än provisoriska, insikt om den västerländska vetenskapens genusbestämda natur. Denna insikt, som utvecklats av den feministiska kritiken, har ofta utplånats eller trivialiserats genom andra kontrastscheman.⁹ Vad är det då som är unikt och värt att rädda i de kontrastscheman som utvecklats av kvinnor?

Bortom postmodernismen

Därmed är vi tillbaka vid den feministiska vetenskapsfrågan inom feminismen. Vad för slags feminism bör prägla kvinnors kontrastscheman? Om kvinnor som genusbestämda personer och som politiska personer potentiellt delar en gemensam ståndpunkt, vilken feminism eller vilka feministiska värderingar bör man välja för att artikulera denna ståndpunkt? Slutligen, vad för slags feminism bör prägla den kritiska ståndpunkt från vilken en bok som Hardings skrivs? Som jag har låtit förstå i min kritik av Hardings arbete har vi fått hennes historia om vetenskapen och dess feministiska kritik. Men det krävs ytterligare granskning av den teori som används för teoretiseringen. Kan den teoretiska reflexivitetens projekt genomföras inom någon annan ram än den nyfreudianska, socialistisk-feministiska? Skiljer sig teoretiskt försvar från teoretisk reflexivitet?

Hardings försök att skissera en feministisk materialistisk framställning av vetenskapens sociala historia, samtidigt som hon ger en översikt av den mer aktuella feministiska vetenskapskritiken och dess strävan att skapa en adekvat teori om genus, är en enastående bedrift. Fastän jag har små möjligheter att kommentera de enskildheter och förutsättningar som hålls samman i hennes arbete har jag försökt att ge en antydning om huvuddragen och några obesvarade frågor. Jag vill med min kritik helt enkelt föra dialogen vidare och hoppas kunna avstyra att vi aningslöst glider in i postmodernismen. Vad Harding skildrar och analyserar är del av en väldig revolution inom den vetenskapliga praktiken och vetenskapsfilosofin. Både möjligheten av och ansvaret för ett sådant projekt är över-

väldigande och kräver mycket kollektivt arbete. Harding har gett oss den första kartan över denna nya radikala terräng, en lysande översikt av vad som har gjorts och vart vi kan välja att gå. Detaljerna behöver fyllas i; några fler geografiska upptäckter måste läggas till; och vägen bortom postmodernismen kräver en något annorlunda kartografi. Gör man dessa tillägg blir kartan märkligt användbar och till stor nytta.

Översättning: Catta Jönsson &
Sven-Erik Törhell

Artikeln har ursprungligen publicerats i förkortad form i *Hypatia: Feminism and Science II*, vol. 3

NOTER

1. Sanda Harding, *The Science Question in Feminism*, Cornell UP, New York 1986, 251.
»When we began theorizing our experiences during the second women's movement a mere decade and a half ago, we knew our task would be a difficult one. But I doubt that in our wildest dreams we ever imagined we would have to reinvent both science and theorizing itself in order to make sense of women's social experience.»
2. Ibid. Alla sidnummer i denna artikel hänvisar till denna text, om inget annat anges.
3. Ibid., 29. »Where the Woman Question critiques still conceptualize the scientific enterprise we have as redeemable, as reformable, the Science Question critiques appear skeptical that we can locate anything morally and politically worth redeeming or reforming in the scientific world view, its underlying epistemology, or the practices these legitimate.»
4. Ibid., 56. »To bring that revolution to the natural sciences requires that we deepen our understanding of the complexity of the relation between the different ways in which science is gendered, as well as that we more thoroughly abandon the dogmas of empiricism.»
5. Ibid., 162. »Feminist empiricism challenges three related and incoherent assumptions of traditional empiricism. First, it questions the assumption that the social identity of the observer is irrelevant to the 'goodness' of the results of research, asserting that the androcentrism of science is both highly visible and damaging, and that its most fecund origin is in the selection of scientific problems. /—/ Second, feminist empiricism question the potency of science's methodological and sociological norms to eliminate a androcentric biases; the norms themselves appear to be biased insofar as they have been incapable of detecting androcentrism. Third, it challenges the belief that science must be protected from politics. It argues that *some* politics – the politics of movements for emancipatory social change – can increase the objectivity of science.»
6. Ibid., 17f. »gendered social life is produced through three distinct processes: it is the result of assigning dualistic gender metaphors to various perceived dichotomies that rarely have anything to do with sex differences; it is the consequence of appealing to these gender dualisms to organize social activity, of dividing necessary social activities between different groups of humans; it is a form of socially constructed individual identity only imperfectly correlated with either the 'reality' or the perception of sex differences. I shall be referring to these three aspects of gender as *gender symbolism* (or, borrowing a term from anthropology, 'gender totemism'), *gender structure* (or the division of labor by gender), and *individual gender*. The referents for all three meanings of masculinity and femininity differ from culture to culture, though within any culture the three forms of gender are related to each other.»
7. Genom en etnocentrisk försummelse får vi inte besked om dessa afrikanistiska filosofers klassmässiga, etniska och nationella identitet. Vi får inte heller någon annan information om dem. De representerar helheten.
8. Harding, 176f. »For instance, because women in our culture tend to have an ethic of caring rather than of rights, this is conceptualized as feminine. As we all know, correlation is not the most reliable form of explanation. If men of African descent also tend toward an ethic of caring than of rights, we need to look beyond Western women's distinctive social experience to identify the social conditions tending to produce such an ethic. Our own gender totemism obscures for us the origins of the gender dichotomies we observe.»

9. Detta misstag förstärks på sidan 171, där Harding slår samman »européer och män» som den gemensamma fienden och därmed underlåter att erkänna att den radikala afrikanistiska kritiken av eurocentrisk vetenskap främst är en kritik av eurocentriskt manligt arbete, dvs en avvikelse från den radikala afrikanistiska kritikens för övrigt androcentriska solipsism. Jag säger detta utan att vilja förta något av den våldsamma oförmågan hos den västerländska feminismen att inse sin egen rasistiska och etnocentriska natur.

LITTERATUR

- Allen, Jeffner, 1986, *Lesbian Philosophy: Explorations*, Palo Alto, Institute for Lesbian Studies.
- Flax, Jane, 1978, Political philosophy and the patriarchal unconscious: A psychoanalytic perspective on epistemology and metaphysics, i S Harding M Hintikka, red, *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science*, Dordrecht, Reidel.
- Frye, Marilyn, 1983, *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory*, New York, The Crossing Press.
- Hartsock, Nancy, 1983, The feminist standpoint: Developing the ground for a specifically feminist historical materialism, i S Harding and M Hintikka, red, *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science*, Dordrecht, Reidel.
- Hartsock, Nancy, 1984, *Money, Sex and Power*, Boston, Northeastern University Press.
- Haug, Frigga, red, 1987, *Female Sexualization*, Trans. Erica Carter, London, Verso.
- Irigaray, Luce, 1985, *This Sex Which Is Not One*, Cornell University Press.
- Keller, Evelyn Fox, 1984, *Reflexions on Gender and Science*, New Haven, Conn., Yale University Press.
- Lukács, G, 1971, *History and Class Consciousness*, Mass., MIT Press.
- Marks, Elein, och Isabelle de Courtivron, red, 1980, *New French Feminisms*, Amhers', University of Massachusetts Press.
- Marx, Karl, 1964, B Struik, red, *Economic and Philosophic Manuscripts*, New York, International Publishers.

- Marx, Karl, 1970, C J Arthur, red, *The German Ideology*, New York, International Publishers.
- McKinnon, Catherine, 1982, Feminism, Marxism, method, and the state: An agenda for theory, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 7 (3).
- Rich, Adrienne, 1980, Compulsory heterosexuality and lesbian existence, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 5 (4).
- Rose, Hilary, 1983, Hand Brain and Hart: A feminist epistemology for the natural sciences. *Signs: Journal of Women and Society* 9 (1).
- Smith, Dorothy, 1974, Women's perspective as a radical critique of sociology, *Sociological Inquiry* 44.
- Smith, Dorothy, 1979, A sociology for women, i I Sherman and T T Beck, red, *The Prism of Sex: Essays in the Sociology of Knowledge*, Madison, University of Wisconsin Press.
- Sohn-Rethel, Alfred, 1978, *Intellectual and Manual Labor*, London, Macmillan.

SUMMARY

*The Feminist Question of the
Science Question in Feminism*

This essay is a critical review of Sandra Harding's *The Science Question in Feminism*. Her text constitutes a monumental effort to capture an overview of recent feminist dialectical and materialist conception of the history of masculinist science. In this analysis of Harding's work, the organizing categories as well as the main assumptions of the text are reconstructed for closer examination within context to modern feminist critique of science and feminist theory in general. Although in general a positive review of Harding's text is presented, questions are raised concerning the adequacy of socialist feminist assumptions for such a project, the limitations of Harding's theorization of gender, and the appropriateness of »postmodernism» as a final category of analysis.

Jacquelyn Zita
University of Minnesota
Women's Studies
496 Ford Hall
224 Church Street
5E Minneapolis, Mn 554555